

УДК 377.36:33

*Зінаїда Гінтерс*

## **ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВГЕНА ХРАПЛИВОГО ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ХЛІБОРОБСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА**

Теоретичні надбання і практичний досвід вітчизняних і зарубіжних педагогів минулого є важливим джерелом розвитку системи економічної освіти незалежної України. Історичний аспект становлення і розвитку українського шкільництва на західноукраїнських землях, роль освітньо-виховної діяльності громадських організацій та видатних особистостей у національному вихованні розглядаються у наукових працях І. Андрухива, М. Барни, А. Вихруща, І. Гавришака, Д. Герцюка, Т. Завгородньої, І. Курляк, О. Ковальчук, С. Лаби, І. Мищишин, З. Нагачевської, О. Пенішкевич, Н. Сабат, Б. Ступарика, Г. Субтельної.

Активні діячі кооперативного і просвітницького руху першої половини ХХ ст. І. Брик, М. Галушинський, М. Дужий, І. Калинович, Є. Косевич, С. Магалис, С. Сірополько, Є. Храпливий, І. Ющишин у своїх публікаціях наголошували на необхідності ціложиттєвого навчання. Справу поширення фахової освіти серед українських народних мас вони вважали питанням першорядної ваги, що випливає із загальнонаціональних постулатів, закликали “всіма силами розбудовувати фахове шкільництво на західноукраїнських землях, що знаходяться під Польщею, Чехословаччиною, Румунією” [1, с. 461].

Метою даної статті є дослідження прогресивних педагогічних ідей вченого, педагога, активного діяча товариства “Сільський Господар”, організатора економічної освіти та хліборобського шкільництва на західноукраїнських землях Євгена Васильовича Храпливого (1898–1949 рр.), його вагомого внеску в розвиток національної освіти й актуальність використання його досвіду з метою удосконалення змісту, організаційних форм, засобів і методів виховання господарів землі в сучасних умовах.

Теоретики і практики кооперативної ідеї розглядали фахову освіту української молоді як важливий чинник соціальної незалежності людини, а в майбутньому – творення незалежної держави України. Водночас вони підкреслювали, що “добре наладнання хліборобського шкільництва – це справа фахових учителів хліборобства”. З цього приводу Є. Храпливий писав: “Далеко легше бути добрим техніком-агрономом, як учителем у хліборобській школі, це тому, бо учитель хліборобської школи мусить бути бездоганим фахівцем, мусить мати довшу хліборобську практику,

щоби не вчити тільки книжкової мудрости, і мусить бути добрим педагогом. ...А скільки треба праці, щоби стати дійсним агрономом-педагогом...” [7, с. 24–25]. У той час, коли у 30-х роках ХХ ст. у нас було, як зауважує вчений, “хліборобське шкільництво ледве на початках”, за кордоном уже був відповідний досвід. До прикладу, в Німеччині для одержання диплому агронома потрібно було закінчити середню школу, після чого навчатися три або чотири роки у “високій агрономічній школі”. “Щоби бути фаховим учителем у нижчій або середній хліборобській школі, треба по середньошкільній maturі аж 8-ох літ праці, а саме: 1) 4 років практики в господарстві; 2) 3–4 років студій у високій агрономічній школі; 3) одного року педагогічних студій в окремих педагогічних школах (семінаріях). При цьому практика мусить бути переведена впродовж двох років у селянських господарствах, а впродовж других двох років у більших маєтках і то на відповідальних становищах ... З цього видно, як солідно приготувляють тих, що мають вчити хліборобську молодь” [7, с. 25–26].

На західноукраїнських землях першої третини ХХ ст. були: 1) однорічна хліборобська (садівничо-городнича) школа Товариства “Просвіта” у Миліванні; 2) школа “Сільського Господаря” у Коршеві, яка вела 1–4-місячні курси різних напрямів; 3) спеціальна молочарська школа “Маслосоюзу” в Стрию, яка здійснювала щороку 6-місячний молочарський курс з “енциклопедією господарських предметів”; 4) спроба вищих агрономічних курсів “Сільського Господаря” в маєтку Мирона Луцького в Янчині біля Перемишля (у майбутньому – однорічні, для тих, що мають середню освіту) [7, с. 27–28]. І це в той час, коли у США, наприклад, у 30-х роках було 3100 чотирирічних хлоп’ячих хліборобських шкіл із 80000 учнів і 1023 дівочих хліборобських середніх шкіл із майже 42000 учениць. У Чехословаччині, хліборобське населення якої дорівнювало хліборобському населенню наших західних земель, було 976 хліборобських шкіл різних типів, які в рік навчали 30–40 тисяч учнів. Хліборобське шкільництво, вважав Є. Храпливий, треба розглядати “як один із складових чинників цілої нашої суспільної агрономії”.

Є. Храпливий народився 22 червня 1898 р. у с. Лісівці Заліщицького повіту. До речі, у тому селі ще до першої світової війни було декілька ентузіастів суспільно-агрономічної праці між місцевим духовенством і вчительством, і це, вочевидь, мало вплив на покликання і громадську та наукову діяльність Є. Храпливого [2, с. 427]. 1908 р. Є. Храпливий закінчив народну школу. Вчився у гімназії в Тернополі, однак перша світова війна перервала його навчання. Є. Храпливий емігрував спершу до Моравії, потім – до Австрії. У Відні на українських гімназійних курсах опанував гімназійну освіту впродовж 1915–1916 рр. Після цього продовжив навчання

на агрономічному факультеті Високої земельної академії у Відні. Завершив навчання в академії у 1924 р. й отримав диплом за спеціальністю інженера-агронома [6]. Брав участь у визвольній боротьбі. Побував у ті роки на Наддніпрянщині, де був свідком кооперативного будівництва і ще довоєнних досвідів суспільної агрономії на Україні та познайомився з її докладно розробленими теоретичними підставами.

З 1925 р. Є. Храпливий працював у Ревізійному союзі українських кооператив Самбірщини: спочатку референтом, а згодом аж до січня 1928 р. – інспектором-ревизором молочарської кооперації. У цей час він написав важливі професійні посібники для кооперативних молочарень Західної України: “Основи кооперативного молочарства” і “Молочарське книговодство”. У праці “Наші молочарські кооперативи в 1925 р.” Є. Храпливий здійснив змістовний аналіз молочарської кооперації; у роботі “Що нас болить?” (1930 р.) фундаментально висвітлив причини невдач кооперативного руху. Він також ініціював видання першого українського фахового молочарського журналу “Українське молочарство”, що виходив із червня 1926 р. як окремий додаток до часопису “Сільський світ”; був також співініціатором видання нового молочарського журналу “Кооперативне молочарство”, який видавав Ревізійний союз українських кооператив. Одночасно Є. Храпливий почав редагувати двотижневик “Сільський Господар”, був редактором перших двох випусків щорічника “Календар “Сільський Господар” на 1929 та 1930 рік, а в наступних випусках публікував власні праці: “Про завдання “Сільського Господаря”, “Наші осяги у Хліборобському Вишколі Молоді і його дальші завдання”, “Книжка та часопис – важна допомога у Хліборобському Вишколу Молоді”, “Два чергові питання “Сільського Господаря”, “Десятий календар “Сільського Господаря” та ін. [3].

У 1930–1939 рр. разом із багатьма українськими агрономами Є. Храпливий опрацював і реалізував свій план розбудови сільського господарства і фахової економічної освіти за західноукраїнських землях; у співпраці з українською кооперацією організував нову систему громадської агрономії, яка поставила собі за мету перебудувати західноукраїнське село за зразком сіл Данії та Німеччини. У січні 1928 р. Є. Храпливий став головним директором товариства “Сільський Господар” і реалізатором суспільної агрономії. “Доктор інженер Євген Хрипливий – це була душа і мозок всієї праці “Сільського Господаря” між двома світовими війнами”, – писав А. Качор, підкреслюючи його невисипущу працю, знання, великий досвід у забезпеченні діяльності товариства “Сільський Господар” [5, с. 21].

Діяльність на користь українського сільськогосподарського шкільництва вважалася найважливішим завданням товариства “Сільський Господар”. З цією метою при централі “Сільського Господаря” у Львові у 1928 р. була створена секція сільськогосподарського шкільництва, головою якої став Й. Раковський. У звіті “Праця “Сільського Господаря” в першій половині 1928 р.” Є. Храпливий зазначав, що на 1 вересня того року у селах працювало 67 повітових філій та 409 гуртків “Сільського господаря”. Діяльність товариства “Сільський Господар” всередині організації у першому півріччі 1929 р. Євген Храпливий висвітлює у роботі “Так працюємо для українського села”.

Є. Храпливий найбільше уваги присвятив фаховому хліборобському шкільництву, зокрема господарським школам і курсам у Милованні, Шибаліні, Коршові, Янчині та Державному хліборобському ліцею в Черниці, яким керував доктор М. Холєвчук. Поряд із розгалуженою практично-організаційною роботою вчений знаходив час на плідну публіцистичну, популяризаторську діяльність, а також на поглиблення власних знань. Він підготував докторську дисертацію “Погляд на плекання рогатої худоби в Східній Галичині в 1880–1930 рр.”, яку захистив 25 лютого 1933 р. в Українській господарській академії в Подєбрадах у професора Костя Мацієвича [4, с. 22].

Основне завдання “Сільського Господаря” полягало у теоретичній і практичній підготовці селянства до більш продуктивної праці в сільському господарстві та кооперації. Це завдання реалізував Є. Храпливий, організувавши 1932 р. хліборобський вишкіл молоді, що мав на меті замінити господарські школи у селах. Він пише статті та книжки, присвячені цій справі. У часописі “Сільський Господар” (1929 р.) була опублікована його стаття під назвою “Притягаймо молодь до “Сільського господаря””. Його книжка “Про хліборобський вишкіл сільської молоді” вийшла друком у 1932 р. У наступних річниках календаря “Сільський Господар”, у фаховій господарській пресі й інших виданнях (“Діло”, “Господарсько-кооперативний часопис”, “Правда”, “Свобода”, “Рідна школа”) Є. Храпливий опублікував низку статей, спрямованих на хліборобський вишкіл української молоді загалом та сільської молоді зокрема. Порадником в організаційних справах для гуртків і філій “Сільського Господаря” стала книжка Є. Храпливого “За нашу хліборобську справу” [8], в рецензії на яку часопис “Кооперативна Республіка” наголошував на важливому значенні такого методичного посібника, що є “програмою фахової агрикультурної праці ... сільгосптовариств”, особливо підкреслювалися “прозорість плану, конкретність” і доказовість в галузі “практичних вказівок і порад” [9, с. 373].

При “Сільському Господарі” створювалися гуртки хліборобського вишколу молоді, для яких Є. Храпливий розробив програму, видану

окремою книжкою “Як працювати в Хліборобському Вишколі Молоді”, що потім тричі перевидавалася.

Хліборобський вишкіл молоді 1934 р. здійснювався лише у 16 повітах, із 1935 р. – поширився на всю Галичину й Волинь. Завершилася організація хліборобського вишколу молоді створенням у Львові 14 вересня 1934 р. Головної секції хліборобського вишколу молоді при товаристві “Сільський Господар”, було обрано першу раду головної секції на чолі з Є. Храпливим, почав виходити часопис “Хліборобська молодь”, редактором якого також став Є. Храпливий. У 1938 р. “Сільський Господар” мав 60 філій, 2008 гуртків (товариства по селах) і 159977 членів (фізичних осіб), а в Централі “Сільського Господаря” у Львові працювали 21 працівник, господарських фахівців із високою господарською освітою. Крім цього, у повітових філіях було 60 працівників із високою або середньою освітою. “Сільський господар” проробив велику і ґрунтовну працю практичного освідомлення, як вести господарство в наших селах, і лише на цій базі могла розвинутися солідна господарська діяльність української кооперації [5, с. 21].

У методичних рекомендаціях щодо організації хліборобського вишколу молоді Є. Храпливий звертав увагу на роль знань, освіти для виховання хлібороба і громадянина. “Освічена людина – це та, яку шанують, з якою рахуються. Бо можна забрати її майно, можуть втомити її старечі роки, а все у неї розум світлий і душа гарна. Так буває з одиницями, так буває з народами. Ті народи, що здавна старалися за освіту, за знання, є сильні та могутні. ... першим нашим завданням є добувати собі знання, освіту. ... Бо ми хочемо такої школи, де вчили б того, що треба для громадянина-хлібороба, та щоби вчили нас такі люди, які вийшли з нашого народу, з любов’ю ставляться до нашої дітвори та зі серця хочуть подати нам те, що самі знають. ... Щоби добути хліборобську освіту поза хліборобськими школами, яких у нас так мало, мусять хлібороби гуртуватися у Гуртках “Сільського Господаря”, читати пильно наші господарські часописи та книжки, ходити на сходи, прислухатися порадам агрономів і присвоювати собі все те, що вони вказують” [12].

Хліборобський вишкіл молоді, як і товариство “Сільський Господар”, мав триступеневу організаційну структуру: 1) головна секція хліборобського вишколу молоді при централі “Сільського Господаря”; 2) секції хліборобської молоді при філіях “Сільського Господаря”; 3) гуртки хліборобської молоді при “Сільському Господарі”. Агрономи-суспільники в осередках праці влаштовували короткочасні чи довготривалі курси з різних ділянок сільського господарства, організовували масові загальногосподарські курси в Галичині на місцях, у центральній установі товариства у Львові

– курси підготовки фахового інструкторського персоналу з метою ведення різноманітних секцій. “Сільський Господар” значну увагу приділяв розвитку позашкільної освіти молоді у сфері діяльності своєї секції “Хліборобського Вишколу Молоді”, давав загальну і фахову хліборобську освіту.

З ініціативи керівництва “Сільського Господаря” на громадські кошти кооперації запроваджувалися досліді господарських умов, способів і можливостей вирощування різних зернових культур, селекції насіння, годівлі окремих порід худоби, способи й кошти меліорації лугів і пасовиськ. Користувалися популярністю так звані куштові господарські й ветеринарні курси для гуртків “Сільського Господаря”.

На кінець другої міжвоєнної декади українська кооперація матеріально забезпечувала 122 працівників суспільної агрономії, які виконували план спільних дій кооперації та “Сільського Господаря”, скерований на культурний поступ українського села. Серед тих провідних працівників було 54 агрономи з вищою освітою, 19 ветеринарних лікарів, інші мали фахову середню освіту з доповненням її на сільськогосподарських курсах. У 1939 р. товариство “Сільський Господар” об’єднувало 60 філій, 2040 гуртків “кружків”, у яких нараховувалося 160000 осіб [2, с. 425]. За таких умов плекалася самоосвіта майбутніх господарів, які застосовували свої знання на власних земельних ділянках, створювався новий тип українського селянина не лише як зразкового хлібороба, але й корисного доброго громадянина, господаря.

Окреслюючи різноманітні педагогічні форми і засоби навчальної праці, а саме: 1. “Сходини організаційні та освітні”. 2. “Книжка”. 3. “Часопис”. 4. “Конкурси-змагання читання книжок”. 5. “Прогульки” (екскурсії – З. Г.). 6. “Відчити і балачки (дискусії)”. 7. “Курси”. 8. “Аматорські вистави і хор”, Є. Храпливий детально характеризував освітньо-виховне значення та методику проведення кожного “засобу самоосвітньої праці Гуртка” [13, с. 86]. При цьому він наголошував, що кожна форма освітньої праці повинна мати свою мету. Наприклад, “дискусії мають за завдання не тільки поширити коло знання учнів, але дають також можливість виробити у них громадську відвагу, свободу промовляти, здібність дискутувати на різні теми”; “аматорські вистави мусять мати на меті дати глядачам якусь науку, чи то у поважній, чи у веселій формі”. А всій фаховій праці Гуртка “Хліборобського Вишколу Молоді” мусить передувати відповідна освітня, теоретична робота, в ході якої важлива роль відводиться веденню записів, конкурсам-змаганням, оцінці та перевірці праці, святковому закінченню та виставкам-показам результатів праці [13, с. 91–96].

Є. Храпливий організував станове Товариство українських агрономів, працював в Українському технічному товаристві, брав активну участь в

організації їхніх наукових конгресів. У 1934–1939 рр. він редагував науковий журнал “Український агрономічний вісник”, співпрацював в “Українській загальній енциклопедії”, готував до друку “Українську сільськогосподарську енциклопедію”. З метою вивчення прогресивного хліборобства подорожував по Данії, Швеції, Австрії, Чехії, Німеччині, Угорщині. В окремих публікаціях він розповів про свої враження. Досвід зарубіжних країн у сільському господарстві й організації хліборобського шкільництва, наприклад, у Чехословацькій Республіці [11], учений у подальшому використав при написанні підручників і методичних рекомендацій.

За визначенням І. Витановича, “Євген Храпливий належав до нечисленних у Західній Україні вчених-економістів з широким різнобічним зацікавленням, відзначався жвавою винахідливістю проблематики й солідним досвідом у науці та у своєму покликанні організатора громадської агрономії” [2, с. 428]. У 1935 р. він був обраний дійсним членом Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, брав активну участь в організації і розвитку його Комісії економіки, соціології, статистики; був співредактором 5-го тому “Студій з поля суспільних наук і статистики”. На кількох сесіях Комісії НТШ Є. Храпливий читав свою працю “Сільське господарство Галицько-Волинських Земель”, підготовлену з великою старанністю на підставі багатого наукового матеріалу [2, с. 428].

Ще однією важливою ділянкою освітньої праці Є. Храпливого було поширення економічних знань серед сільського жіноцтва в секціях господинь при гуртках товариства “Сільський Господар”. При централі товариства “Сільський Господар” була організована Головна секція господинь, яку очолила О. Кисілевська. За кілька років наполегливої праці Головна секція господинь налічувала 14 тис. організованих селянок.

У 1938 р. Є. Храпливий видав працю “Потреба розбудови нашого хліборобського шкільництва”, того ж року був написаний економічний нарис “Карпатська Україна в числах”, а у 1939 р. – робота “Сорок літ праці краювого господарського товариства “Сільський Господар”.

З 1939 р. Є. Храпливий проживав в еміграції. У роки війни працював директором відділу Ревізійного Союзу Українських Кооперативів у Любліні, потім до 1944 р. знову керував справами “Сільського Господаря” й був директором Хліборобської Палати у Львові, водночас продовжував педагогічно-виховну працю, підготував до суспільно-агрономічної праці чимало молодих агрономів, був у 1942–1944 рр. професором Агрономічного Відділу Львівської Політехніки; в еміграції – професором сільськогосподарської економіки в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. Продовжував працю в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка в еміграції,

належав до головних співавторів “Енциклопедії Українознавства”. Працював також у Комітеті Допомоги Українському Студентству, допомагав у діяльності української молоді “Пласт” [2, с. 428]. Помер Є. Храпливий 6 травня 1949 р. у Німеччині, в місті Єрлянген, де і похований.

Отже, незважаючи на відсутність держави, авторитарність системи освіти, прогресивні культурно-освітні діячі Західної України початку XX ст. турбувалися про національне відродження краю, економічну освіту, кооперативне та хліборобське шкільництво, використовуючи, передусім, громадсько-педагогічне сподвижництво. Талановитий теоретик і організатор економічної освіти в регіоні Є. Храпливий наголошував: “На молодь мусимо звернути увагу, якщо хочемо мати з неї добрих громадян і розумних господарів, виховати молодь, защебити їй усі добрі прикмети, загартувати її волю, сталити її характер, плекати її душу... Молодь мусить зрозуміти, що у наших умовах вона сама повинна взятися за роботу над собою і своїми власними зусиллями мусить добувати те знання і ту освіту, яку повинна дати їй загальноосвітня та хліборобська школа” [10, с. 43].

1. Важніші резолюції I Конгресу Українських Інженерів // Кооперативна Республіка. — 1932. — Ч. 12. — С. 460—461.
2. *Витанович І.* Історія українського кооперативного руху / *І. Витанович.* — Нью-Йорк, 1964. — 624 с.
3. *Гіттерс З. В.* Економічна освіта молоді в Галичині XIX – першої половини XX століть: теорія, досвід, персоналія : монографія / *З. В. Гіттерс.* — Львів : ЛБІ НБУ, 2006. — 220 с.
4. *Качор А.* Євген Храпливий / *А. Качор* — Вінніпег : УВАН, 1980. — 169 с.
5. *Качор А.* Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України / *А. Качор.* — Вінніпег, Накладом Української Вільної Академії Наук, 1992. — Ч. 30. — 31 с. — (Серія: “Літопис УВАН”).
6. *Струк З.* Євген Храпливий / *З. Струк* // Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 1. — Львів : Вид-во “Укоопосвіта” Львівської комерційної академії, 1999. — С. 414—420.
7. *Храпливий Є.* За наше хліборобське шкільництво / *Є. Храпливий.* — Львів : Накладом краєвого господарського товариства “Сільський Господар” у Львові, 1933. — 50 с.
8. *Храпливий Є.* За нашу хліборобську справу / *Є. Храпливий.* — Львів : Накладом Краєвого Господарського Товариства “Сільський Господар”, 1932. — 245 с.
9. *Храпливий Є.* “За хліборобську справу” / *Є. Храпливий* // Кооперативна Республіка. — 1932. — Ч. 10. — С. 373.
10. *Храпливий Є.* Про хліборобський вишкіл сільської молоді / *Є. Храпливий.* — Львів : Сільський Господар, 1932. — 72 с.
11. *Храпливий Є.* Хліборобське шкільництво в Чехословацькій Республіці / *Є. Храпливий* // Кооперативна Республіка. — 1931. — Ч. 10. — С. 372—377; Ч. 11. — С. 406—412.

12. *Храпливий Є.* Як працювати у Хліборобському Вишколі Молоді. Друге, поправлене видання / *Є. Храпливий*. — Краків : Накладом “Українського Видавництва” в Кракові, 1940. — 138 с.
13. *Храпливий Є.* Як працювати у Хліборобському Вишколі Молоді. Друге, поправлене видання / *Є. Храпливий*. — Краків : Накладом “Українського Видавництва” в Кракові, 1940. — 138 с.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2012

***З. Гунтерс***

**Деятельность Евгения Храпливого  
по обеспечению организационно-педагогических основ  
экономического образования и хлеборобского ученичества**

В статье рассматриваются прогрессивные педагогические идеи Евгения Храпливого по проблемам экономического образования и хлеборобского ученичества на западноукраинских землях в начале XX века, актуализируется возможность их использования в современных условиях.

**Ключевые слова:** Евгений Храпливый, экономическое образование, хлеборобское ученичество, кооперация.

***Z. Hipters***

**Working Activity of Yevhen Khraplyvyi  
in Providing Organizational and Pedagogical Foundations  
of Economic Education and Grain Producing Training**

The article considers progressive pedagogical ideas of Evhen Hraplyvyi concerning the problems of economic education and grain producing training, introduction of them in practice of organization of the vocational agricultural training on West Ukrainian lands at the beginning of XX century. The author actualizes the possibility of its usage under current conditions.

**Key words:** Evhen Hraplyvyi, economic education, grain producing training, co-operation.

Рецензент – доктор педагогічних наук,  
старший науковий співробітник О. А. Лаврінченко